

Tudomány és marxizmus

Korunk egyik legégetőbb kérdése a tudomány, a technika és a termelés területén fellépő gyors átalakulások minél eredményesebb és tudatosabb felhasználása az emberiség jóléte, a társadalom előrehaladása érdekében.

A társadalom alapjaiban és műszaki struktúrájában végbement forradalmi átalakulásokat azok az új természettudományos felfedezések határozzák meg, amelyek bizonyos mértékig továbbviszik a század eleji tudományos forradalmat. A marxista kutatók számára nyilvánvaló tehát, hogy korunk legfőbb jellemzője a kettős forradalmi átalakulás, egyrészt a szocialista forradalom, másrészt a tudományos-műszaki forradalom kiteljesedése; mindkettő — sokrétű ok—okozati összefüggésben — kölcsönösen befolyásolja és feltételezi egymást. Ma már senki sem vitatja a tudománynak korunk társadalmi fejlődésében játszott meghatározó szerepét.

Századunk 50-es, 60-as évei kivételes szellemi pezsgést hoztak világszerte. Ennek eredményeként jelentkeztek azok a korszakalkotó felfedezések az elméleti természettudományok terén, amelyek azóta az egyetemese tudományos szemlélet közkincesivé váltak, és amelyeknek a társadalom gazdasági, technikai fejlődésére gyakorolt hatása különösen termékenyítő (még akkor is, ha ez a hatás nem mindig egyértelműen pozitív előjelű).

Ma már senki sem tagadhatja vagy kisebbítheti az olyan tudományos vívmányok korszakalkotó fontosságát, mint a relativisztikus kvantummechanika, a rezonanciaelmélet, a komplementaritás elve vagy a valószínűségszámítás, a genetika, a kibernetika, a molekuláris biológia és a futurológia kiugró eredményei, amelyek — külön-külön és összhatásukban — a civilizáció új korszakának határkövei.

Az igazi tudományos gondolkodás — a dogmatizmus fékező hatásának következtében — nemegyszer csak kerülök és heves küzdelmek útján jutott érvényre, mint ahogy az a kibernetika, a genetika, a valószínűségszámítás esetében történt.

A társadalmi fejlődés és a tudományos kutatások terén fellépő új eredmények közti összefüggések kutatásában — ezen a sokoldalú, termékeny és ugyanakkor annyi ellentmondást magában rejtő területen — fejtí ki munkásságát Valter Román, akinek ez irányú tevékenysége két évtizedes termékeny múltra néz vissza. Tagadhatatlan érdeme, hogy hazánkban az elsők közt — ha nem elsőként — vetette fel, bátran és mély hozzáértéssel, korunk technikai és tudományos forradalma s a szocialista forradalom, a szocializmus építésének kiteljesedése közti szoros kapcsolat kérdését, és megfigyeléseiből eredeti elméleteket és téziseket szűrt le. Tanulmányozta a termelés anyagi bázisának fejlődését, s ezzel új szempontokat kínált a Romániában kibontakozó első ipari forradalom alapos elemzéséhez. Eredeti módon közelíti meg a hazánkban kibontakozó tudományos-műszaki forradalom kérdését:

felhívja a figyelmet a tudományos-műszaki forradalom és az első ipari forradalom célkitűzései közti szoros összefüggésre a népgazdaság iparosítása, a mezőgazdaság szövetkezetesítése, a tömegek kulturális színvonalának emelése függvényében, mindig szem előtt tartva hazánk gazdasági fejlődésének viszonylagos elmaradottságát a legfejlettebb nyugati országokhoz képest.

Valter Roman ültette el a köztudatba azt a tételt is, miszerint napjainkban egy *második* ipari forradalom van kibontakozóban, és ennek megfelelően a tudományos-műszaki forradalom területén is szükségesnek látszik egy egységes, átgondolt irányvonal kidolgozása.

A szerző munkásságáról szólva ki kell emelnünk azokat az érdemeit, amelyek — hazai és nemzetközi vonatkozásban egyaránt — élenjáró szerepet biztosítanak számára a tudományos és technikai fejlődés társadalmi, politikai és kulturális vetületeinek, emberi vonatkozásainak tanulmányozásában. Az ismert angol marxista tudós, John Bernal és még néhány más neves külföldi kutató mellett ő is azok közé a kevesek közé tartozik, akik fokozott komolysággal és szenvedéllyel fordulnak korunk komplex és sokoldalú tudományos jelenségei felé. Valter Roman többnyire eredeti megvilágításba helyezi a tudományos-műszaki forradalomnak azokat a vonatkozásait, melyek világszerte feltartóztathatatlanul jelentkeznek, s amelyeknek a gazdasági, politikai és társadalmi életre, valamint a nemzetközi kapcsolatokra és a hadviselésre, sőt magára az egyénre gyakorolt hatása napjainkban annyira nyilvánvalón döntő jelentőségű.

Első, 1954-ben megjelent ilyen tárgyú művétől egészen most megjelent könyvéig számos tanulmány és nagyobb lélegzetű munka fémjelzi Valter Roman tevékenységét. Kiemelkedő fontosságú az 1965-, 1968- és 1970-ben napvilágot látott négy utolsó munkája, valamint ez a most megjelent kötet*, melynek ihletője és forrása a legutóbbi két pártkongresszus tudományosan, mélyen megalapozott, történelmileg meghatározó jelentőségű elemzése voltak, azok a kiemelkedő értékű eszmék és tézisek, melyeket Nicolae Ceaușescu elvtárs fejtett ki a tudomány társadalmi szerepéről, a tudományos kutatások és a kutatók korunk társadalmi fejlődésében betöltött szerepéről.

A szerző ezúttal egy, az eddigieknél is bonyolultabb problémakörből meríti tanulmányainak tárgyát, a tudomány (különösen a természettudományok) és a dialektikus materialista, valamint a történelmi materialista világnézet közti rendkívül bonyolult, összetett kölcsönhatásra összpontosít.

A könyv alapeszméje már az előszóban tömören jelentkezik. Arra alapozva, hogy a marxizmus szükségképpen alkotó módon fejlődik a tudomány minden új, jelentősebb felfedezésével, a szerző kiemeli a tudomány és marxizmus kapcsolatát és lényeges összefüggéseit. Rámutat arra, hogy fejlődésük folyamán kölcsönösen gazdagítják egymást, és ebből egyenesen arra a következtetésre jut, hogy ha a marxizmus a múlt század nagy felfedezéseinek korában, az ipari forradalom feltételei közt jött létre, akkor ma, a nagyméretű tudományos-műszaki forradalom, az új, korszakalkotó felfedezések korában a marxizmusnak is, mint minden tudománynak, szükségképpen gazdagodnia kell, a fejlődésnek egy magasabb fokát kell túlköröznie.

A könyv három részre tagolódik. A *Tudomány és materializmus* rész írásai a filozófia és a természettudományok fejlődése közti kapcsolatot elemzik, s jórészt 1954 és 1967 között keletkeztek. A marxista dialektika módszerének szükségességét hangsúlyozzák az alapvető fontosságú kutatási területeken, s rámutatnak arra, hogy

---

Valter Roman: Știința și marxismul. Editura enciclopedică. București, 1973.

csak e módszer segítségével kerülhető el a tudomány ún. „válsága“. A szerző szoros együttműködést sürget a természettudományok kutatói és a társadalomtudományok művelői között, mert enélkül nem lehet sikereket elérni egyik kutatási területen sem.

A könyv második része (*A tudomány és a marxizmus klasszikusai*) három tanulmányt foglal magában: ezek a forradalmi gondolkodás nagy képviselői, Marx, Engels és Lenin nézeteit ismertetik a tudománynak és technikának az emberiség fejlődésére gyakorolt hatásáról. Ez a három tanulmány — információs anyagának bősége mellett — különösen tanulságos egyrészt azért, mert hangsúlyozza a marxizmus alapítóinak alkotó, antidogmatikus szellemét, másrészt mert a marxizmus klasszikusainak idevonatkozó, elszórt, vázlatosan felvillantott nézeteit rendszerezi, és a marxista módszer alkalmazásával megpróbálja előrevetíteni a technika és termelés fejlődésének képét. Érdekesek azok a részek is, ahol a szerző a termelőerők és termelési viszonyok kölcsönhatását vizsgálja a tudományos-műszaki forradalom világméretű kiteljesedésének korában, valamint azok a fejezetek, amelyekben a termelőerők anyagi oldalának történelmi fejlődési *szakaszairól*, ezek fejlődésének *okairól* és *hajtóerejéről*, a termelőerők és főként a termelési technika fejlődésének törvényszerűségeiről beszél.

A könyv befejező része korunk tudományos és társadalmi életének fejlődési stratégiáját tárja elénk. Különösen érdekesek a tudományos-műszaki forradalom bizonyos elméleti kérdéseire vonatkozó nézetei: kifejti lényegét, és hangsúlyozza, hogy nem szabad összecserélni a tudománynak közvetlenül a termelésben játszott szerepét magával a természettudományos forradalommal; felsorolja kezdetének és kiteljesedésének lényeges jellemzőit, a tudományos-műszaki forradalom, a termelés forradalmasítása és az ún. „második ipari forradalom“ összefüggéseit. Elméleti és gyakorlati szempontból egyaránt értékesek azok a tanulmányok, amelyek a vezetés és szervezés kérdéseivel foglalkoznak a tudományos-műszaki forradalom feltételei közt; tanulmányozzák a tudományos-műszaki forradalom és a modern hadászat kapcsolatát, valamint a szocialista, kommunista civilizációval való viszonyát.

Ez a harmadik rész azzal a kiemelkedő esszével zárul, mely a tudomány és a mindenkori hatalom viszonyának komplex kérdését boncolgatja.

A szerző soha, egy pillanatra sem feledkezik meg arról, hogy az általános elméleti megállapításokat a hazai konkrét viszonyokra alkalmazza, a sajátos problémákat viszont a nagy történelmi összefüggésekbe *ágyazza* be. Ebben az összefüggésben szembevetendő a szerzőnek az a törekvése, hogy — a pártdokumentumok szellemében — minél behatóbban elemezze a népgazdaság és az ipar különböző ágazatainak összehangolását, mely a szocialista építés és a tudományos-műszaki forradalom feltételei között lényeges járuléka társadalmunk szervezettségének.

A könyv utószavát a nemrég elhunyt Grigore Moisil írta; Valter Romannak egy régebben (1970-ben) megjelent művéhez írt széljegyzeteit, észrevételeit fejt ki ebben a néhány lapnyi esszében. Eredeti megfigyelésekben, gondolatokban gazdag sorai ma is megőrizték érvényüket. Különösen fontosak a társadalomtudományoknak a társadalom fejlődésére gyakorolt szerepéről, a marxista társadalomtudomány alkotó módon való továbbfejlesztésének szükségességéről vallott nézetei.

A Tudomány és marxizmus című kötet megjelenésével társadalomtudományi, politikai irodalmunk újabb tudományos értékkel gazdagodott, mely nemzeti és nemzetközi vonatkozásban egyaránt alkotó módon járul hozzá a marxista filozófia továbbfejlesztéséhez.

Miron Nicolescu